

Євген
Мулярчук

ПРО ПОНЯТТЯ ПОКЛИКАННЯ

Пропонуючи до обговорення тему покликання на сторінках філософського журналу, усвідомлюю, що маю відповісти на кілька запитань. По-перше, «про що йдеться?» Адже немов усім зрозумілі речі насправді важно піддаються визначенню. По-друге, «чи існує і як існує сам феномен покликання у свідомості сучасних людей?» Принаймні можливий сумнів, що ідея покликання є сьогодні релевантною у суспільному житті поза протестантськими спільнотами Європи та Північної Америки. По-третє, «яка актуальність цієї теми для сучасної України?» Відповідям на перші два запитання буде присвячено основну частину статті, а щодо останнього варто сказати таке. Ми живемо у переважно секуляризованому суспільстві, значною мірою орієнтованому на матеріальні блага і саморозвиток особистості. Водночас ми поступово відкриваємо сенс соціальної солідарності, демократичних політико-правових цінностей [Ручка, 2015]. Але цей процес не є суто еволюційним. Ми зазнаємо потрясіння війною і неминучих й конче необхідних суспільних змін. Несталість соціальних структур, величезна міграція населення, невизначеність та незабезпеченість «зверху» перспектив індивідуального існування — все це змушує запитувати про те місце у світі, яке не просто кожен знайде собі, але створить і облаштує на свій ризик та свою відповідальність, а ще й працею у своїй справі послужить спільноті, долучившись до благо-устрою спільного людського світу. І лише у своїй державі це можливо сповна. Гіркий досвід бездержавних народів має спонукати до розуміння цього.

© Є. МУЛЯРЧУК,
2017

Отже, покликання пов'язане з особистісною здатністю до свідомого вибору в житті, прагненням приносити користь іншим, посідати певну активну позицію у соціальному середовищі. І це справді необхідно для існування громадянського суспільства як спільноти вільних та відповідальних людей. Поряд із тим тема покликання сама по собі з'являється, коли ми говоримо про нематеріальну мотивацію до діяльності у різних сферах суспільного життя. Адже у багатьох справах люди докладають зусиль, оскільки відчують внутрішню потребу в цій діяльності й розуміють, що служать надособистісному благу, добру у світі. Суспільне життя без людей подібної мотивації просто неможливо уявити.

Покликання пов'язане з потребою в ідентичності особи і цілих спільнот. Не лише Україна, а й інші країни світу постали перед викликом самозбереження. Проте спільна справа налагодити життя, захистити свою країну та досягнути ідею національного буття не є першим і єдиним виміром виявлення покликання людини. У реалізації покликання питання «хто я (ми) є?» знімається тим, «що і для чого я роблю (ми робимо)». У цій розвідці я залишу ідею колективного покликання поза розглядом і зосереджуся на індивідуальному рівні виявлення цього феномену. Існує екзистенційний сенс покликання людини — досягнути невідповідності власного буття у світі. І тут кожен керується передусім індивідуальною інтуїцією. Але покликання не замикає людину в собі, навпаки, воно спонукає до спілкування, співіснування у світі, розуміння досвіду інших. У такий спосіб спільне узагальнюється, а виявлене незнання чогось та відмінність уявлень усвідомлюються. У цій статті я, зокрема, й спираюся на досвід живого спілкування з людьми про їхні покликання. Однак спершу пропоную екскурс в історію формування цього поняття.

Після відомих доповідей Макса Вебера «Wissenschaft als Beruf» («Наука як покликання і професія», 1917) та «Politik als Beruf» («Політика як покликання і професія», 1919) [Вебер, 1990: с. 644–735] і виданої 1905 року праці «Протестантська етика і дух капіталізму» [Вебер, 1994] тема покликання набула класичного звучання у соціально-філософській думці. І тоді саме етичне розуміння покликання стало об'єднуючим у розгляді цього феномену в різних галузях людської практики. Звісно, історію поняття покликання та можливі контексти його використання важко охопити в рамках одного дослідження. Я обмежуся побіжно лише юдейсько-християнською традицією його розуміння і переважно в інтерпретації вказаного автора. Вебер, звертаючись до біблійних текстів та історії їх перекладу М. Лютером, вбачав у цьому понятті первинно релігійний зміст: «Цілком очевидно, що у німецькому слові «*Beruf*» і, можливо, ще більшою мірою у англійському слові «*calling*» звучить, поряд з іншими, певний релігійний мотив; уявлення про поставлене Богом перед людиною завдання» [Вебер, 1994: с. 69]. Утім, німецький соціолог мав на меті показати процес секуляризації поняття покликання та його поширення у західному суспільстві. Можливості для перенесення релігійного сенсу покликання на мирську діяльність Вебер знаходить у самій

давньоєврейській мові. Безпосередньо йдеться про слово מַלְאָכָה (*мел'аха*), яке вживали, згідно з посиланнями Вебера на книги Старого Заповіту, для позначення функцій священнослужителя, службових обов'язків царського чиновника, наглядача, виконавця польових робіт, функцій ремісника, торговців, а зрештою й «будь-якої професійної діяльності» [Вебер, 1994: с. 98–99]. Вебер робить висновок про його запозичення «з літургійно-бюрократичного кола понять давньоєгипетської держави та організованої за її зразком держави царя Соломона» [Вебер, 1990: с. 123]. Корінь цього слова לָאָח (*ла'х*), витлумачений Вебером як «посилати, відправляти; отже вихідне його значення — «завдання», «був повністю забутий уже в давнину, і воно (слово מַלְאָכָה (*мел'аха*). — Є.М.) почало означати будь-яку роботу, перетворившись на таке ж стерте слово, як і німецьке «*Beruf*» [Вебер, 1994: с. 99].

Слід відзначити, що словник давньоєврейської лексики [Jastrow, 2006] дає переклад слова מַלְאָכָה (*мел'аха*) — «робота, торгівля, покликання; завдання» (*work, trade, vocation; task*). А вказаний Вебером корінь цього слова — לָאָח (*ла'х*) означає в перекладі «працювати» («*to labour (in vain); to be tired*»). І лише утворене від кореня לָאָח (*ла'х*) слово מַלְאָךְ (*мал'ах*) означає «посланник» — той, хто виконав своє доручення, особливо стосовно ангелів (*malachim*). Інше давньоєврейське слово חֹק (*хок*), яке М. Вебер вважає близьким до німецького «*Beruf*» і тлумачить у значенні «доля», «покладена на когось робота» [Вебер, 1994: с. 103], у вказаному словнику перекладене як «закон, правило, звичай; призначена частка, знак» («*law, rule, custom; assigned share, mark*»). До того ж «хок» у літературі мідраша часто використовують у значенні «закон або заповідь, що не підлягають раціональному поясненню» на противагу «*mišnam*» — «зрозуміла, раціональна заповідь». Звідси можна знайти перехід до веберівського сенсу «вказування» та «призначення» й настанови «перебувати у своєму покликанні (законі)», що в книзі Ісуса сина Сираха українською звучить так: «Стій при завіті твердо, перебувай у ньому і виконуй його аж до постаріння» [Сирах, 11, 20]. Таким чином, поняття покликання, яким його сприйняла Європа часів Реформації, почало формуватися ще на межі 2-го та 1-го тисячоліть до н.е. І якщо тоді воно, у вигляді слова מַלְאָכָה (*мел'аха*), як твердить Вебер, мало релігійний зміст і його вживали на позначення функцій священнослужителя, то надалі, що й бачимо з перекладу за вказаним словником давньоєврейської літератури, стосувалося більше фізичної роботи та професійної діяльності¹.

Як бачимо, існують радше непрямі підстави для вживання слова «*Beruf*», інтерпретованого як покликання і професія, у перекладі Біблії. В місцях, де Лютерові йшлося про покликання («*Beruf*»), в перекладах іншими мовами (грецькою, латиною, романськими, слов'янськими і в німецьких долотерів-

¹ Висловлюємо вдячність К.В. Малаховій за надане посилання на словник Маркуса Ястрова та пояснення щодо можливостей інтерпретації аналізованих М. Вебером понять на основі матеріалу з цього словника.

ських перекладах) зберігається вживання слова «закон», «заповіт» або «справа», «праця» (німецькою *Geschäft, Werk*), наприклад, українською це звучить «тримайся праці твоєї» [Сирах, 11, 21]. Проте, маючи бажання вкласти в слова про людську працю й суспільний стан значення покликання й піднести важливість світської професійної діяльності до рівня виконання релігійного обов'язку, М. Лютер міг знайти для цього опертя у мові Святого Писання. Відповідно, слово «*Beruf*» стало означати не лише «покликання Богом до вічного життя» [Вебер, 1994: с. 102], тобто єдину для всіх християн трансцендентну мету людського буття, але й особистий шлях її досягнення через виконання індивідуально обраної чи прийнятої людиною для себе справи. Як наслідок, зазначає Вебер, виникло «розуміння виконання свого обов'язку в рамках світської професії як найвищої мети людського морального життя... уявлення про релігійне значення мирської буденної праці», а «єдиним засобом догодити Богові проголошувалось лише виконання своїх повсякденних обов'язків так, як вони визначені для кожної людини її місцем у житті, складаючи її «покликання» [Вебер, 1994: с. 70]. Чи була така інтерпретація Лютера ідеологізацією покликання, тобто спробою використати релігійну ідею для мотивації мирської професійної активності людей? Радше це була успішна антикатолицька стратегія — зробити людей повсякденності виконавцями релігійної справи, людського призначення, позбавивши такого привілею обраного кола посвячених. Але сприймемо широким результатом Реформації — кожна людина змогла сподіватися на те, що її життя не марне у світі, принаймні випробувати це на практиці, тобто бути покликаною. В такий спосіб поняття покликання набуло особистісного значення, і згодом уже не обов'язково потребувало релігійного обґрунтування.

Вебер власне й показав, як з еволюцією капіталізму поняття покликання увійшло до повсякденного світського вжитку і стало засадою етики професійної діяльності, яка поширювалася у країнах Західної Європи та в США. Німецький соціолог наполягав на тому, що поняття покликання мало виключне значення для протестантських спільнот: «у народів, які схилиються у більшості до католицизму, так як і народів класичної античності, відсутнє поняття, яке було б аналогічне йому (в розумінні певного життєвого становища, чітко визначеної сфери діяльності), тоді як в усіх протестантських (переважно) народів воно існує» [Вебер, 1994: с. 69]. Наскільки поширене, і в якому значенні, це поняття в культурі сучасних непротестантських народів, потрібно аналізувати окремо. Безперечно, у християнстві різних гілок збережено ідею покликання до буття з Богом шляхом виконання релігійних заповідей. Саме в такому спрямуванні йдеться про покликання у церковних проповідях від давнини і до наших днів, як це часто можливо чути і в храмах по Україні. Проте і в секуляризованому середовищі традиційно православних та католицьких країн поняття покликання сприймається в контексті розуміння життєвого шляху людини і є мотивуючим чинником участі особистості у професійному та громадському житті.

Маючи на меті перевірити, наскільки актуальною є ідея покликання в українському суспільстві у зв'язку з професійною діяльністю, я провів у 2016 році емпіричне дослідження, головні результати якого опубліковано [Мулярчук, 2017а, 2017б]. Тут наводжу з них лише необхідне у контексті статті. Опитування учнів 10-х класів київських шкіл та студентів 3-го курсу Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова показало, що не менш ніж 50% учнів та студентів згодні з тим, що потрібно обирати професію за покликанням. Для 20% студентів бажано, але не обов'язково, щоб покликання і професія збігалися. І відповідно 30% студентів вважають, що покликання цілком можна реалізовувати поза професійним заняттям. 33% учнів наприкінці 10-го класу навчання відповіли, що відчувають покликання до якоїсь професії або справи у житті. До студентів педагогічного університету запитання були переважно про покликання до педагогічної професії, і з них 25% заявляли, що відчувають таке покликання. Цей незначний відсоток пояснюється, на нашу думку, зокрема широкою спеціалізацією навчання у вказаному університеті — можливість отримати інші професії, ніж педагогічні. Загалом можна стверджувати, що покликання є для української молоді мотивуючим чинником у виборі професії, принаймні для 50% тих, кого репрезентує опитування, а з урахуванням позапрофесійної діяльності частка тих, для кого ідея покликання є у житті вагомою, ще більше — ми оцінюємо її до 70%. Звісно, це не означає, що інші мотиви не беруть гору в ситуаціях життєвого вибору. Наприклад, за результатами мого опитування 70% молодих людей умотивовані матеріальними вигодами від майбутньої професії, і стільки ж очікують особистого розвитку від роботи. Отже, я не стверджую, що ідея покликання беззастережно панує у думках українців, але безперечно вона має місце і вагу серед комплексу їхніх мотивів та цінностей.

Існує невинна відповідність понять «покликання» та «професія». В німецькому слові «*Beruf*» вдало поєднуються ці значення. Те, що таке поєднання не лише окремий лінгвістичний факт, але релевантне для інших націй, у мовах яких подібного збігу немає, ми побачили з наведених даних стосовно України. В англійському середовищі, яке є значною мірою протестантським, знову ж синонімія покликання і професії є повсякденною. Тим цікавішою є думка про необхідність відрізнити вибір професії та вибір за покликанням, яку ми зустрічаємо, зокрема, в есе «*Vocation Education*» американського професора бізнес-комунікацій, новеліста та публіциста Джеймса ВанУстина [VanOosting, 2005: р. 65–73]. ВанУстин вважає, що професійний вибір та вибір за покликанням є «радикально різними підходами» життєвого самовизначення людини. Вибір професії раціональний, його здійснюють через урахування переваг та недоліків роботи, оцінку шансів на успіх у кар'єрі, він орієнтований на схвалення спільноти. Вибір діяльності за покликанням спирається на особисте бажання, здібності і лише насамкінець на визнання спільноти, яке стає критерієм розрізнення

індивідуального захоплення та справжнього покликання, тобто запобігає помилковому саморозумінню (*preclude mistaking a personal compulsion with a genuine vocation*). Покликання створює радше не вигідне, в сенсі статків, становище, потребує подолання труднощів і утвердження у виборі на його користь. Словом, покликання і професія «не займають одного поля гри, вкорінені у різному ґрунті» [VanOosting, 2005: p. 67].

Взагалі, в англійській мові є два слова на позначення покликання: «*vocation*» та «*calling*». ВанУстин тримається лінгвістичного розрізнення: «*vocation*» походить від латинського інфінітива «*vocare*», кликати, що має у своїй основі іменник «*vox*», тобто голос. Відповідно «*calling*» є англійським перекладом латинського за походженням слова «*vocation*». Як відзначає інший американський дослідник Джеред Бігем, за переважним вжитком в сучасних англомовних текстах «*calling*» саме й означає покликання, а «*vocation*» — його реалізацію у професійному зайнятті чи іншій діяльності, тобто «кар'єру, здійснювану як наслідок покликання» [Bigham, 2008: p. 5]. Натомість ВанУстин пропонує відійти від уже усталеного ототожнення «*vocation*» та «*profession*» і повернутися до більш давнього вжитку першого з цих слів. Щоб показати це, ВанУстин бере біблійні приклади — історію з Мойсеєм, покликаним Богом вивести єврейський народ з Єгипту, та з Дівою Марією, покликаною народити дитя від Святого Духа. Узагальнюючи, він пише, що спільним у кожній історії покликання з біблійної традиції, юдейській та християнській, є наступне: 1) особа є покликаною для спеціальної мети; 2) вона має особливий для цього дар; 3) у покликанні імпліцитно присутній той, хто кличе; 4) прийняття покликання веде до жертвовного життя з невизначеними перспективами, коли лише віра дає сподівання на світло попереду.

Американський дослідник звертає увагу на те, що покликання потребує (до)слухання та/або чуття, поєданого з пристрастю (*passion*), відданістю обраному, і нарешті, хоча це перше, внутрішньої тиші особистості для того, щоб чути «неголосний» голос, що кличе (*the still, small voice of the caller*)» [VanOosting, 2005: p. 72]. Інтуїтивно я поділяю розуміння зазначених умов виявлення покликання. Опис досвіду покликання в контексті питання про духовну мотивацію до вчительської професії здійснив також згаданий американський дослідник Джеред Бігем [Bigham, 2008]. Бігем показує, що покликання виявляється у процесі інтерпретації особистістю її життєвого досвіду, і це переважно не є одномоментною подією. Оскільки американське дослідження було серед студентів протестантського університету, очевидно, що така інтерпретація передбачала для більшості з них як засновку ідею релігійного покликання. Втім, для (меншої) частини опитаних американських студентів також зрозуміла свого роду *born-to-the-calling philosophy* [Bigham, Smith, 2008: p. 11], і вона ж прийнятна для українців, серед яких популярна парадигма розуміння покликання як «спорідненості» певної справи людині, в дусі філософії Г. Сковороди. Детальніше про дослідження Бігема та про деякі міжкультурні порівняння українського та

американського розуміння покликання йдеться в іншій моїй статті [Мулярчук, 2017: р. 97–99].

Далі пропоную деякі результати власних глибинних інтерв'ю з українськими студентами та педагогами, проведених 2016 року. Кількісні дані про орієнтації молодих людей в Україні щодо покликання та професії, наведені вище, були отримані саме під час підготовчого вивчення значущості покликання у масовій свідомості та відбору учасників цих інтерв'ю. Отже, 10 студентів 3-го курсу Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова та 5 педагогічних працівників київських шкіл були запрошені мною на індивідуальні інтерв'ю у травні-червні та серпні 2016 року. Студентів було відібрано з-поміж тих, хто заявив під час опитування про своє бажання стати вчителем або педагогом по закінченні університету. Вчителів добирали за рекомендаціями їхніх колег як таких, що виявляють внутрішню нематеріальну мотивацію до роботи. Зауважую, що школярів, про думки яких також йшлося вище, було опитано без мети запрошення їх до інтерв'ю.

Розмова про професійний вибір дає змогу розкрити природну ситуацію виявлення покликання. Ця теза, на перший погляд, суперечить думці ВанУстина про відмінність такого вибору з вибором за покликанням. Але для наших інтерв'ю ми відібрали людей, які вже засвідчили свій професійний вибір і власне відчуття та розуміння покликання водночас. Ці люди побачили можливість адаптувати своє покликання у професійну структуру суспільства. Власне, як дотепно сказав про себе й згаданий американський автор, університетський професор за фахом та новеліст за покликанням, «я протягнув своє покликання у свою професію» (*I bootleg my vocation through my profession*) [VanOosting, 2005: р. 72]. Студентам-педагогам та вчителям такої «контрабанди» покликання не потрібно. Зокрема, 60% опитаних студентів згаданого університету, пояснюючи свою мотивацію професійного вибору, вказали, що їм подобається працювати і спілкуватися з дітьми, та виявили іншу переважно нематеріальну мотивацію такого вибору. Детальніше про відсоткові розподіли відповідей щодо цих мотивів йдеться у моїй публікації [Мулярчук, 2017b: с. 252]. Принагідно подаю лише слова студентки-філолога Дарії (ім'я змінено), які звучать просто і зворушливо: «Я просто дуже, дуже люблю дітей, і коли я потрапляю в якесь середовище, то я завжди хочу поспілкуватися з дітьми».

Отже, про що «природно» йдеться, коли розповідають про вибір професії за покликанням? Перше — це «спорідненість», родинність, «своє місце у світі». Значення родини, принаймні для педагогів, дуже велике. Серед студентів педагогічного університету ця частка була 44%. Взагалі, атмосфера професії батьків — це те, чим «дихають» з дитинства, і позитивний приклад сприймають для наслідування. Проте не лише в родині, але й у школі чи в іншому середовищі, через виховання і життєві випадки, шляхом спроб саморозуміння і на рівні раціонально не пояснюваних відчуттів, виявляється спорідненість молодої людини з чимось, зароджується бажання до якоїсь спра-

ви, бути кимось. Другий блок мотивації — здібності, інтереси, мрії. Далі — практичний досвід, те, що спробували і що вдалося, сподобалося. Насамкінець, це оцінка діяльності — думка про її суспільну користь, схвалення іншими, про релігійні настанови, етичні ідеї тощо.

Як поєднати в одне ціле цей комплекс почуттів та мотивів? Я пропонував самим співрозмовникам дати власні дефініції покликання. Отримані визначення можливо згрупувати за трьома напрямками: 1) самореалізаційні; 2) просоціальні; 3) «трансцендентні». Порядок перерахування відповідає частоті виявлення цих спрямувань, хоча у більшості випадків присутні дві чи три перелічені інтенції одночасно, але якась із них переважає. Ідея саморозвитку і самовиявлення домінує в міркуваннях про покликання принаймні половини студентів, присутня вона й у думках опитаних вчителів. Покликання — це те, до чого є бажання і здібності, які потрібно розвивати, або ж «хист», який виявляється сам по собі, «коли людину спеціально цього не навчали, але в неї це виходить». Покликання не лише спирається на схильності і здібності, але існує в діяльності. Воно виявляється як поєднання елементів «Бажання — Здібності — Реалізація». Цитую одне із визначень: «Покликання — це стійке бажання, яке потребує реалізації», або ж інше: «Покликання — це коли ти просто розумієш, що не можеш робити інше». Проте мої співрозмовники, принаймні частина з них, відзначали, що їхнє «самореалізаційне» покликання потребує оцінки та визнання іншими людьми. Не всі бажання заслуговують на реалізацію, і не всі здібності, зрештою, реалізуються. Виявляється мотив принаймні суспільної користі від обраної діяльності. Структура покликання як самореалізації набуває вигляду: «Бажання — Здібності — Реалізація — Суспільна користь».

Мотив соціального служіння є для частини людей головним у покликанні. І це служіння не сприймають як важкий обов'язок. Воно є реалізацією внутрішнього переконання і моральним задоволенням водночас. З таким розумінням покликання пов'язана ідея щастя в його альтруїстичному вияві — бачити світ довкола кращим, більш гармонійним, докладаючи до цього власних зусиль. Для «просоціальних» у покликанні особистостей їхнє місце у світі там, де вони потрібні іншим, це їхнє середовище спілкування і взаємодії. Зв'язок покликання з поняттям етосу (як місця людської присутності і морального виміру буття) потребує подальшого розкриття поза межами цієї статті.

Лінію мотивації від бажання особистого розвитку і до соціального блага як мети діяльності легко екстраполюємо на благо трансцендентне. «Трансцендентне» розуміння покликання покладає його мету поза конкретним соціальним середовищем і навіть людським світом, веде до служіння певним ідеям, добру, до виконання волі Божої тощо. Ось приклад визначення однієї студентки: «Покликання — це призначення, яке для тебе задумав Господь». Покликання і призначення не завжди і не для всіх синоніми. Призначення частіше розуміють як те, що від нас не залежить. Ось і для моєї

співрозмовниці покликання бути з Богом не гарантує знання її «призначень», які до того ж можуть змінюватися. Вона просить у молитві їх вказати, шукає знаків, тлумачить різні події, бажає реалізувати будь-які свої здібності, відповідаючи на поклик буття з Богом. Більш визначеною є мотиваційна позиція іншої студентки, яка чітко обирає одну справу до душі — бути вчителем: «в мене є бажання і є здібності — це покликання, але його треба ще реалізувати», і в цьому вона сподівається на вищу допомогу: «я думаю, що Бог мені так все скерував, що я вчителем і буду. Зараз я, може, й не помічаю всіх деталей, як воно і що, але все це закономірно, Бог все вирішив. Бог знає, що для мене це краще, він мене привів до цього, і значить я впораюсь». Останній приклад показує суміщення самореалізаційних мотивів (бажання і здібності), соціального спрямування (любов до дітей) з трансцендентними інтенціями (віра в Бога). Об'єднуючий мотив напевно усіх учасників нашого обговорення той, що покликання є виявом особистої свободи.

Інтерпретуючи результати спілкування зі студентами та педагогами на тему покликання, ми бачимо, що завершальним елементом розуміння покликання, який дає підстави життєвого вибору та його оцінки, є ідея блага. Покликання виявляється у єдності елементів: *Бажання — Здібності — Реалізація — Благо*. Бажання може виявлятися як любов до чогось, талант може сприйматися як Божий дар або вроджений хист, реалізація може бути спрямованою на саморозвиток особистості, на релігійний обов'язок творити добрі діла або ж виконувати корисну соціальну місію — та все це різні можливості досягнути блага людського буття. Це благо усвідомлюється як особисте щастя, суспільна користь або ж і трансцендентна мета людського існування. А той, чия діяльність не несе безпосередньо або опосередковано користь іншим людям, суспільству, не служить добру у світі чи трансцендентному благу, не зможе довести навіть собі, що має покликання. Власне доводити це іншим і не обов'язково, але необхідно бодай самому вірити в благо своєї справи у житті. Якщо давати підсумовуюче визначення з цих попередніх результатів інтерпретації висловлювань та думок людей про сутність покликання, отримуємо таке формулювання: *покликання — це смислове ціле, що об'єднує бажання, здібності, діяльність та їх оцінку відповідно до розуміння людиною особистісного, суспільного або трансцендентного блага, на яке вони спрямовані*.

Отримані результати становлять основу для емпіричної операціоналізації поняття покликання. Тобто досвід покликання можна констатувати за критерієм комплексу виявів особистого існування, кожен з яких необхідний, а саме: наявності бажання, відповідних здібностей, дій з їх реалізації та оцінки й обґрунтування того, якому благу служить діяльність людини. Емпіричне дослідження цим може задовольнитися. Філософські запитання ведуть далі. Бракує єдності феномену покликання, потрібне свого роду «епохе», редукція виявленої емпірично структури «Бажання — Здібності — Реалізація — Благо». Що у феномені покликання приховано за поняттям ба-

жання? Як ми бажаємо того, до чого покликані? У нашому спілкуванні зі студентами та вчителями доводилося чути, зокрема, вислови: «мій внутрішній поклик», або «вогник» тощо. Наприклад, педагог каже (це краще не перекладати): «Просто мной это двигало с самого детства». Бажання покликання зовсім не таке, як бажання їжі або розваги. За ним стоїть поклик, який потрібно чути і на який необхідно відповідати. Отже, *бажати у покликанні — це чути поклик. Відповідь на поклик конститує покликання як феномен.* Як виявляється поклик і як відбувається така відповідь? Це потребує довшого викладу й аналізу, і йдеться про те, що до кінця неможливо вербалізувати і раціоналізувати. Коротко кажучи, здібностей у людини може бути багато, і, як слушно відзначав один з наших співрозмовників, можна цілком щасливо жити, не реалізуючи їх, але якусь, якісь з них ми прагнемо реалізувати — чуємо до цього поклик. Чуття як досвід — ще одна з тем подальшого дослідження у зв'язку з покликанням. Здібності покликання не є потенційними, вони існують у самій їх реалізації. *Мати здібності для покликання — це могли те, до чого чуєш поклик.* Реалізація здібностей не заспокоюється досягненим результатом. *Діяльність у покликанні — це буття у тому, до чого чуєш поклик і що можеш здійснювати.* Думка про буття задає трансцендентність обрив покликання. Покликання не припиняється, воно, можливо, видозмінюється, тимчасово полишається не реалізованим, але продовжує бути у свідомості людини, допоки буття для неї є благом.

Суспільна користь, особисте, надособистісне й трансцендентне благо не є абстрактними критеріями оцінки діяльності людини відповідно до її «покликаності». Буття у покликанні спрямоване на благо, як його розуміє для себе кожна людина. *Благо є метою буття в покликанні.* Тож структурне ціле виявлених елементів досвіду покликання утримується наскрізним стрижнем його мети. Мета є *мета-фізичним* феноменом. Мета покликання — це й перший поштовх і енергія не зупиняться, і вона ж — те благо, до якого прямує людська діяльність. (Пригадується термін Аристотеля «ентелехія» (ἐντελέχεια), що одночасно означає причину, життєву силу, здійснення та смислову повноту буття. На нашу думку, аналіз продуктивності цього античного поняття є перспективним для дослідження покликання. Поклик покликання і відповідання на нього цю мету виявляють).

Подане загальне розуміння покликання можливо розгорнути у подальшій феноменологічній дескрипції, зокрема, феноменів поклику та відповідання та суміжних з ними феноменів, на що немає місця й змоги в межах цієї статті.

ДЖЕРЕЛА

- Вебер, М. (1990). Политика как призвание и профессия. Наука как призвание и профессия. В: Вебер М. *Избранные произведения* (с. 644–735). М.: Прогресс.
- Вебер, М. (1990). Протестантская этика и дух капитализма. В: Вебер, М. *Избранные произведения* (с. 61–272). М.: Прогресс.

- Вебер, М. (1994). *Протестантська етика і дух капіталізму* / Пер. з нім. О.Погорілого. К.: Основи.
- Книга Ісуса сина Сираха. <http://bible-lessons.in.ua/bible/old/book28/gl11.html>.
- Мулярчук, Є.І. (2017а). Вчительство як покликання. В: *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. «Педагогічні науки: реалії та перспективи»* (вип. 57, с. 106–115). Київ: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова.
- Мулярчук, Є.І. (2017б). Покликання у свідомості сучасних українців: індивідуальні думки та загальна структура феномену. В: *Гілея: Науковий вісник. Збірник наукових праць* (вип. 118 (3), с. 251–256).
- Ручка, А.О. (2015). Цінності та ціннісна зміна в соціологічній перспективі. В: *Мінливості культури: соціологічні проєкції* (с. 41–75). К.: Інститут соціології НАН України.
- Сковорода, Г.С. (1994). *Твори* : у 2-х т. К.: АТ «Обереги».
- Bigham, J.T. (2008). *Role of spirituality in persons choosing a career in education: calling as a motivating factor*. A Dissertation, Manuscript, Liberty University.
- Bigham, J.T., Smith, S.J. (2008). Called to teach: interpreting the phenomenon of calling as a motivating factor. In: *Faculty Publications and Presentations* (paper 99, 8-2-2008). http://digitalcommons.liberty.edu/educ_fac_pubs/99.
- Jastrow, M. (2006). *Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature* (English and Hebrew Edition), (first publ.: London, New York, 1903). <http://www.tyndalearchive.com/tabs/jastrow>.
- Muliarchuk, Ye. (2017). The experience of calling: educational aspects and cross-cultural comparisons. In: *Future Human Image* (vol. 7, p. 86–100). Kyiv, International Society of Philosophy and Cosmology.
- VanOosting, J. (2005). *And the flesh became word: reflections theological and aesthetic*. New York: A Crossroad Book.

Статтю одержано 14.04.2017

REFERENCES

- Bigham, J.T. (2008). *Role of spirituality in persons choosing a career in education: calling as a motivating factor*. A Dissertation, Manuscript, Liberty University.
- Bigham, J.T., Smith, S.J. (2008). Called to teach: interpreting the phenomenon of calling as a motivating factor. In: *Faculty Publications and Presentations* (paper 99, 8-2-2008). http://digitalcommons.liberty.edu/educ_fac_pubs/99.
- Jastrow, M. (2006). *Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature* (English and Hebrew Edition), (first publ.: London, New York, 1903). <http://www.tyndalearchive.com/tabs/jastrow>.
- Muliarchuk, Ye. (2017). The experience of calling: educational aspects and cross-cultural comparisons. In: *Future Human Image* (vol. 7, p. 86–100). Kyiv, International Society of Philosophy and Cosmology.
- Muliarchuk, Ye. (2017a). Teaching as a calling. [In Ukrainian] In: *Scientific magazine of Dragomanov National Pedagogical University. Series 5: "Educational sciences: reality and prospects"* (vol. 57, p. 106–115). Kyiv: Dragomanov NPU. [= Muliarchuk 2017a]
- Muliarchuk, Ye. (2017b). Calling in the minds of contemporary Ukrainians: individual opinions and the general structure of the phenomenon. [In Ukrainian]. In: *Hileya: naukovyy visnyk. Zbirnyk naukovykh prats'* (vol. 118 (3), p. 251–256). Kyiv: Dragomanov NPU. [= Muliarchuk 2017b]
- Ruchka, A.O. (2015). Values and their transformation in sociological perspective. [In Ukrainian] In: *Variations of culture: sociological prospects*. — Kyiv: Institute of Sociology, NAS of Ukraine, 41–75. [= Ручка 2015]
- Skovoroda, H. (1994). *Works* : 2 vols. [In Ukrainian]. Harvard Library of Early Ukrainian Literature. [= Skovoroda 1994]

- The Book of Sirach*: <http://www.usccb.org/bible/books-of-the-bible/index.cfm#Sirach>.
VanOosting, J. (2005). *And the flesh became word: reflections theological and aesthetic*. New York.
Weber, M. (1963). Die Protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus. In: Weber M. *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*. Tübingen.
Weber, M. (1980). Politik als Beruf. In: Weber M. *Gesammelte Politische Schriften* (p. 505–560). Tübingen.
Weber, M. (1952). Wissenschaft als Beruf. In: Weber M. *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre* (p. 572–597). Tübingen.

Received 14.04.2017

Євген Мулярчук

ПРО ПОНЯТТЯ ПОКЛИКАННЯ

Початково релігійний зміст поняття покликання, сформований у юдейсько-християнській традиції, змінювався від часів Реформації до його модерної ідентифікації із професійною активністю людини, що безпосередньо відображається у таких мовах, як німецька та англійська. Втім, сучасні західні вчені, зокрема Дж. ВанУстин, наполягають на розрізненні між професійним вибором і вибором за покликанням. Згідно з думкою іншого американського дослідника, Дж. Біггема, покликання стосується переважно «духовної» мотивації людини. Проведене автором статті у 2016 році в Києві дослідження досвіду професійного вибору та думок стосовно покликання випускників шкіл, студентів педагогічного фаху та вчителів показало важливість ідеї покликання у сучасному українському суспільстві. В результаті дослідження феномен покликання було емпірично операціоналізовано як мотиваційний комплекс елементів: Бажання — Здібності — Реалізація — Благо. Структурна єдність досвіду покликання забезпечується чинником мети. Запропоновано визначення: *покликання — це смислове ціле, що об'єднує бажання, здібності, діяльність та їх оцінку відповідно до розуміння людиною особистісного, суспільного або трансцендентного блага, на яке вони спрямовані*. Для дискусії поставлено питання про можливість застосування поняття Аристотеля «ентелехія», *ἐντελέχεια*, для аналізу феномену покликання. Як напрямок подальшого дослідження покликання запропоновано аналіз феноменів поклику та відповідання.

Ключові слова: поклик, феномен покликання, професійний вибір, вчительство, живий досвід, мотивація, відповідання, самореалізація, суспільна користь, трансценденція, благо, мета, буття

Yevhen Muliarchuk

ON THE CONCEPT OF CALLING

The initially religious concept of calling formed in Hebrew and Christian tradition has been secularized starting from the Reformation to its present identification with professional activity which is reflected in modern languages such as German or English. The contemporary western scholars, in particular J. VanOosting, urge to distinguish between the professional and the vocational choice. According to other researcher, J. Bigham, calling is attached mainly to «spiritual» motivation. Accomplished by the author of the article research of opinions of Ukrainian school-leaving youth, pedagogics students and teachers in 2016 showed the importance of the idea of calling for them. As a result of the study the

phenomenon of calling was empirically operationalized as a complex of motivating factors: Passion — Abilities — Realization — Goodness (or Benefit). The structural integrity of calling experience is set by the factor of aim. The following definition is formulated: *calling is a meaningful unity of desires, abilities, their realization and evaluation according to understanding of the aim of personal, social or transcendent goodness*. The question about application of Aristotle's notion of "entelechia", ἐντελέχεια, for the understanding of calling is offered for further discussion. The direction of the following phenomenological analyses of calling is considered, in particular, in the research of the phenomena of call and responding.

Keywords: the call, phenomenon of calling, professional choice, teaching, lived experience, motivation, responding, self-actualization, social benefit, transcendence, goodness, aim, being

Мулярчук, Євген — кандидат філософських наук, старший науковий співробітник Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України.

Muliarchuk, Yevhen — candidate of sciences in philosophy, senior research fellow, H.S. Skovoroda Institute of Philosophy, National Academy of Sciences of Ukraine.
